

Министерство просвещения Российской Федерации
Муниципальное образование «Закаменский район»
Муниципальное автономное общеобразовательное учреждение
«Бортойская средняя общеобразовательная школа»
(МАОУ «Бортойская СОШ»)

РАССМОТРЕНО

на Педагогическом совете
(Протокол № 1
от 25.08 2023 года)

СОГЛАСОВАНО

Наблюдательным Советом
(Протокол № 1
от 25.08.2023 года)

УТВЕРЖДЕНО

Приказом МАОУ «Бортойская
СОШ» № 58
от 28.08.2023 года

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

внеурочной деятельности

«Турэл буряад хэлэмнай»

у. Бортой 2023 г

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Рабочая программа по «Үзэглэл» составлена на основе следующих нормативно-правовых и инструктивно-методических документов:

1. Приказ Министерства образования и науки Российской Федерации от 17.12.2010 г. №1897 «Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта основного общего образования».
2. Приказ Министерства образования и науки Российской Федерации от 17.12.2014 г. №1897 «О внесении изменений в приказ Министерства образования и науки Российской Федерации от 17.12.2010 г. № 1897 «Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта основного общего образования».
3. Приказ Министерства образования и науки Российской Федерации от 31.03.12.2014 г. № 253 «Об утверждении федерального перечня учебников, рекомендуемых к использованию при реализации имеющих государственную аккредитацию образовательных программ начального общего, основного общего, среднего общего образования».
4. Приказ Министерства образования и науки Российской Федерации от 08.03.06.2015 г. №576 «о внесении изменений в федеральный перечень учебников, рекомендуемых к использованию при реализации имеющих государственную аккредитацию образовательных программ начального общего, основного общего, среднего общего образования, утвержденный приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от 31 марта 2014 № 253».
5. Программа по үзэглэл (Үзэглэл: программа: 1 класс - Улаан-Удэ: Бэлиг 2022)
6. Учебный план МАОУ «Бортойская СОШ ».
7. Положение о рабочей программе МАОУ «Бортойская СОШ ».

Шухала зорилгонууд:

1. Үхибүүдые уншажа, бэшэжэ хургаха.
2. Үхибүүдэй ухаан бодолые баяжуулха.
3. Уран үгэдэ, уран зохёолдо дуратай, тэрэниие уншаха дүй дүршэлтэй болгохо.
4. Зохёолой хэлэн, удха дээрэнх хүдэлжэ, үхибүүнэй хараа бодол бүрилдүүлхэ.

Шэнэ стандартын ёһоор дадал шадабаринууд.

Шэнэ стандарт соо хуралсал эмхидхэхэдэ табигдаха гурбан янзын эрилтэнүүд хараалаатай. Тэдэ гурбан сооһоо хуралсалай дундэ табигдаха эрилтэнүүд гээд шангахан эрилтэ.

Үхибүүнэй өөрын хүгжэлтын дүнгүүд (личностные результаты)- өөрын ба хүнүүдэй ажабайдалда түрэл хэлэн ямар үүргэтэйб гэжэ ойлгоно (хэлэнэй аргаар хажуудахи хүнтээ харилсанаб, бэшэмэл текстын удха үзэнэб гэжэ ойлгоно).

Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари (регулятивные УУД):

- багшатаяа хамта хэшээлэйнгээ зорилго табиха;
- хэшээлдээ юу хэһэнээ хойно хойноһоонь тоолохо;
- юу хэхэ гээшэбиб гэжэ уридшалан хэлэхэ (прогнозировать);
- өөрынгөө, нүхэдэйнгөө ажал багшатаяа сугтаа урид зохёогдоһон тусхай критеринүүдээр шалгаха;
- багшын үгэһэн түсэбөөр, алгоритмаар хүдэлжэ шадаха.

Оршон тойрониие шудалха шадабари (познавательные УУД):

- номоор хүдэлхэ (номой гаршагай, тусгаар тэмдэгүүдэй үүргэ ойлгохо);
- зураг хаража гү, али текст уншажа, асуудалнуудта харюу олохо;
- багшатаяа болон нүхэдтээ хамта дүн гаргаха;
- үгөөр хэлэгдэһэн ойлгосо схемэ, таблица, модель болгохо, тиин һөөргэнь модель соо харуулаатай ойлгосо үгөөр хэлэхэ;
- текстын удха дамжуулха.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):

- өөрынгөө һанаа бодол аман хэлэлгээр, тиихэдэ багахан текст зохёожо, бэшэгэй хэлэлгээр харуулха;
- хажуудахи хүнүүдээ шагнаха, тэдэнэй хэлэһэниие ойлгохо;
- уран гоёор уншаха, хөөрэхэ;
- ангиингаа үхибүүдтэй, багшатаяа яагаад ажалаа эмхидхэхэ, ямар журамуудые сахиха тухайгаа хэлсэхэ;
- хоёр хоёроороо, бүлэг бүлэгөөр хүдэлхэ, тиихэдэ олон ондоо «тушаал» бэе дээрээ абаха: ударидагшын, даабари дүүргэгшын, бэшээшын г.м.

Буряад хэлээр шадабари (предметные результаты):

- мэдүүлэл болон текст илгаруулха;
- уншаһанайнгаа удхаар багшын асуудалнуудта харюусаха;
- үгын абяануудые нэрлэхэ, илгаха, абяан ба үзэг гэһэн ойлгосонуудые бусайдуулхагүй, үгэ үенүүдтэ хубааха;
- аялган абяануудай гол үүргэ ойлгожо абаха, тэдэнэй тааралдаха, һуубариha ёһо ойлгохо, тэрээн дээрэ үндэһэлэн уншаха;
- мэдүүлэл бэшэг дээрэ харуулха;
- мэдүүлэлэй һүүлдэ сэглэлтын тэмдэг табиха;
- буулгажа бэшэхэ.

Грамотада һургалгын болон хугжөөлгын шатанууд

Бэлэдхэлэй үе

Бэлэдхэлэй үе хоёр недели соо үнгэргэгдэхэ. Энэ үе соо үхибүүдэй аман хэлэлгыг шэнэ үгэнүүдээр баяжуулха гэһэн зорилго табигдана. Илангаяа холбоотой хэлэлгэ хугжөөлгэдэ онсо анхарал табигдаха болоно. Үхибүүд мэдэхэ юумээ, кино, телевизор хараһан тухайгаа хөөржэ шадаха дадалтай болохо. Хэшээлдээ элдэб янзын харуулан ойлгуулха пособинуудые, техникескэ хэрэгсэлнүүдые үргэнөөр хэрэглэхэдэ ехэ тунһатай. Үшөө тиихэдэ богонихон шүүлэгүүдые, дуунуудые, жороо үгэнүүдые сээжэлдүүлхэ, таабаринуудые таалгаха, онтохонуудые уншажа үгэхэ хүдэлмэри хэшээл бүхэндэ хэгдэхэ ёһотой. Бэлэдхэлэй үедэ грамотада һургалгын бэлэдхэлэй хүдэлмэри эхилхэ: богонихон хэлэлгэ сооһоо мэдүүлэл, мэдүүлэл сооһоо үгэ, үгэ сооһоо үе, үе сооһоо абяа илгажа һураха (анализ). Үенүүдые холбожо, үгэ болгохо, үгэнүүдые холбожо, мэдүүлэл зохёохо (синтез). Богонихон үгэ сооһоо зарим хүнгэн абяануудые илгажа һураха, үгэ соо хэды абяанууд байнаб, тэдэнэй илгаа (аялган, хашалган). Абяануудые схемээр харуулжа шадаха дадалтай болохо.

Үзэглэлэй үе

Уншалгада һургалга Үзэглэлэй үе тон харюусалгатай грамотада һургалгын шата гээшэ. Грамотада һургалга частотно принципэй үндэһэн дээрэ бэелүүлэгдэхэ болоно. Үшөө тиихэдэ фонетическэ принцип (аялганай тааралдал) анхаралда абтаха ёһотой. Ушар тиимэһээ грамотада һургалгыг түргэн ба удаан, эрэ аялган абяанууд болон үзэгүүдһээ эхилбэл таарамжатай гээшэ. Эдэ аялгануудай һүүлээр дифтонгнуудтай танилсуулха. Тэдэнэй удаа хэлэнэй үзүүрэй аялгануудые үзэжэ эхилхэ. Эгээл һүүлдэ йотированна аялганууд үзэгдэхэ болоно. Мэдүүлэл сооһоо танилсаһан аялгануудтай үгэнүүдые илгажа абаад, тэдэнээ үенүүдтэ, үзэгүүдтэ (абяануудта) һалгаагаад, схемэ дээрэ харуулха шадабаритай болохо.

Хашалган үзэгүүдтэй (абяануудтай) танилсалга сонорно хашалганууднаа (н, м, л,) эхилхэ.

Эдэ хашалган үзэгүүдтэй (абяануудтай) танилсуулжа эхилхэдээ, хашалган аялган хоёрой ниилэлдэжэ, үе болодог тухай ойлгуулха тон шухала. Тэдэниие схемэ дээрэ харуулха шадабаритай болгохо. Түрүүшын бүлэг хашалгануудай һүүлээр х, ш, р, г, д, т, з, ж, б, п, с, һ хашалганууд , һүүлэй һүүлдэ гансал абтаһан үгэнүүдтэ хэрэглэгдэдэг (к, в, ф, ч, щ, ц) хашалганууд үзэгдэхэ болоно. Аман хэлэлгэдэ болон уншалгада зогсолто (пауза) болон интонаци баримталжа, мэдүүлэлэй һүүлдэхи сэглэлтын тэмдэгүүдые: (., ?, !) хоолойгоороо илган уншалгада анхарал хэшээл бүхэндэ табигдаха ёһотой. Грамотада хургалгын үедэ багша хадаа үхибүүдэй аман хэлэлгэ хугжөөлгэдэ гол анхаралаа табиха ёһотой. Тус хүдэлмэри һайнаар ябуулхын тула элдэб янзын гоё зурагуудые, аман зохёолһоо таабаринуудые, онһон ба жороо үгэнүүдые, богонихон шүлэгүүдые, онтохонуудые, диафильмнуудые, элдэб техникскэ хэрэгсэлнуудые хэрэглэжэ байха.

Бэшэлгэдэ хургалга

Сагай үсөөн дээрэхэ неделидэ нэгэ час хараалагдана. Гараһан үзэгүүдээ, тэдэнэй хоорондохи холболтые нэгэ жэгдээр ниилүүлэн бэшүүлжэ хургаха. Ехэ ба бага үзэгүүдые, тэдэнэй холболтонуудые зүбөөр бэшэхэ дадалтай болгохо. Хэблэмэл ба бэшэмэл үгэнүүдые болон мэдүүлэлнүүдые уншаад, алдуугүйгөөр буулгажа бэшэхэ. Хүнгэн үгэнүүдые багшын уншалга доро зүбөөр бэшэхэ дүршэлтэй болгохо. Мэдүүлэлэй эхиндэ, хүнэй болон гэрэй амитадай нэрэдэ ехэ үзэг бэшэхэ дүрим ойлгожо абаад, зүбөөр бэшэжэ хураха.

Аман хэлэлгэ хугжөөлгэ

Хэлэлгэ хугжөөлгын хүдэлмэри грамотада хургалгын бэлэдхэлэй үеынхиһөө ондоошогоор ябуулагдаха болоно. Ушарынь гэхэдэ, хурагшад абяан ба үзэгүүдтэй танилсажа эхилнэ, тиимэхэ хэлэлгэ хугжөөлгын материалнууд хурагшадтай үзэжэ байһан абяан ба үзэгүүдтэй нягта холбоотой байхаһаа гадна бэхижүүлгын үүргэ дүүргэдэг. Хэлэлгэ хугжөөлгын хүдэлмэри саг үргэлжэ, тухай системэтэйгээр, нягта гуримтайгаар ябуулагдажа, түрүүшын үдэрһөө литературна буряад үгэнүүдэй удхыень нютагай үгэтэй сасуулан ойлгуулха, хэшээл бүхэндэ шэнэ үгэнүүдтэй танилсуулгын хүдэлмэри хэгдэхэ. Хэлэлгэ хугжөөлгэ үхибүүдэй ухаан бодолой хугжэлтэтэй тон нягта холбоотой: тиимэхэ үхибүүдэй хараһан, мэдэхэ юумэн тухайнь хэлүүлжэ, мэдүүлэл зохёолгохо, һүүлээрнь 3-4 мэдүүлэл зохёохо дүршэлтэй болгохо. Хэшээлдээ элдэб янзын гоё зурагуудые, диафильмнуудые, техникскэ хэрэгсэлнүүдые, аман зохёол үргэнөөр хэрэглэхэ.

Үзэглэлэй удаадахи үе

Үзэглэлэй удаадахи үе дабталгаар эхилхэ: ойлгожо абаһан абяан ба үзэгүүдээ хурагшад дахин дабтана. Аялган үзэгүүд ба абяануудай илгаа, хашалган үзэгүүд ба абяануудай илгаа,

ганса абтаһан үгэнүүдтэ хэрэглэгдэдэг үзэгүүд ба абяанууд тухай ойлгожо абан мэдэсыень улам бэхижүүлгын хүдэлмэри хэгдэхэ болоно. Үзэглэлэй удаадахи үедэ хэлэлгэ хүгжөөлгэдэ гол анхарал табигдаха. Нэгэ темээр хамтадхаһан асуудалнуудта сээжээр харюу үгүүлжэ хургаха. Сюжетнэ болон предметнэ зурагуудые хараад, мэдүүлэлнүүдые зохёохо дадалтай болгохо. Ямар нэгэн темэдэ 3-4 мэдүүлэлнүүдые багшын туһаламжаар зохёогоод, тэдэнэ алдуугүйгөөр бэшэжэ хураха. Өөрынгөө наадан зугаа, нүхэд, гэр бүлэ тухайгаа богонихон рассказ зохёожо, тэрэнэй багшын туһаламжаар бэшэжэ шададаг болохо.

Уншалга ба хэлэлгэ хүгжөөлгэ

Үхибүүн бага наһанһаа түрэлхи хэлэнэйнгээ баялигтай, илангаяа уран угын удха шанартай танилсажа, өөрөө уран зохёолнуудые саг үргэлжэ уншаха дадалтай болоно. Литературна уншалгын хэшээлнүүдтэ бага наһанай хурагшадай хэлэлгэ хүгжөөлгэдэ, бүридүүлгэдэ гол анхаралаа хандуулха, тиибэшье шухала анхарал уншалгын дадал хүгжөөлгэдэ хандуулагдаха болоно. 1-хи класста багша тайлбарилан уншалгын методээр ажаллаха, хурагшадаа үенүүдээр, бүхэли үгэнүүдээр, шангаар уншуулжа хургаха болоно.

хурагшадай шадабари ба мэдэсэ 1-хи классай һүүлээр хурагшад шадаха ёһотой:

Уншаһан текстдэ табигдаһан асуудалнуудта зуб харюу үгэхэ шадабаритай болохо.

Өөрынгөө хараһан юумэн тухайгаа хөөрөжэ шадаха. Багшын туһаламжаар текстые хубинуудта хубаажа, уншаһан юумэнэйнгөө гол удхыень илгажа хураха. хурагшад уншалгаар иимэ мэдэсэ, шадабари ба дадалтай болоһон байха ёһотой: - зубөөр, нэгэ жэгдээр, удхыень ойлгожо, бүхэли үгэнүүдээр уншажа хураха;

- текстдэ үгтэһэн асуудалнуудта зуб харюу үгэжэ шадаха;

- багшын хөөрэһы анхаралтайгаар шагнаад, хэлэжэ хураха;

-мэдүүлэлэй һүүлэй интонаци сахижа, сэглэлтын тэмдэгүүдые зубөөр үгүүлхэ дүршэлтэй болохо. хуралсалай жэлэй һүүл багаар минута соо 25-30 үгэ уншадаг болоһон байха.

хурагшад 1-хи класс дүүргэхэдээ, буряад хэлээр иимэ мэдэсэ, шадабари ба дадалтай болоһон байхаар хараалагдана:

-буряад хэлэнэй бүхы абяанууд ба үзэгүүд, тэдэнэй илгаае хэлэжэ ба бэшэжэ шадаха;

- аялган ба хашалган абяанууд, үзэгүүдые илгана дадалтай болоһон байха;

-тургэн ба удаан аялгануудые, дифтонгнуудые зубөөр хэлэжэ, бэшэжэ шадаха;

-хатуу ба зөөлэн хашалгануудые зубөөр илгана дадалтай болоһон байха;

-зөөлэн хашалгануудые бэшэг дээрэ ё, ю, я, и аялгануудаар ба зөөлэн тэмдэгээр бэшэг дээрэ тэмдэглэдэг ёһо гуримые хэрэглэжэ шадаха;

-ехэ ба бага үзэгүүдые, бүхэли үгэнүүдые нэгэ жэгдээр, алдуугүйгөөр бэшэжэ шадаха;

-багшын уншалга доро 3-4 үгэтэй мэдүүлэлнүүдые зубөөр, алдуугүйгөөр бэшэжэ шадаха;

-мэдүүлэлэй эхин үгэдэ ехэ үзэг бэшэхэ, һүүлдэнь точко табиха дүршэлтэй болоһон байха;

Тематическа түсэб «Түрэл буряад хэлэмнай»

№	Темэ	Саг
1	Аман ба бэшэгэй хэлэлгэ гэжэ юун бэ?	1
2	Абянууд ямар байдаг бэ? Эбтэй гэр бүлэ	1
3	[а], [а:], [ай] аялган абянууд ба тэдэниие тэмдэглэһэн үзэгүүд	1
4	[н], [м], [л] хашалган абянууд ба тэдэниие тэмдэглэһэн үзэгүүд	1
5	[ш], хашалган абян ба Ш, ш үзэгүүд	1
6	[г], [г'] хашалган абянууд ба Г, г үзэгүүд	1
7	[б], [б '] хашалган абянууд ба Б, б үзэгүүд	1
8	[ү], [ү:], [үй] аялган абянууд ба тэдэниие тэмдэглэһэн үзэгүүд	1
9	[з] хашалган абян ба З, з үзэгүүд	1
10	Йотированна аялган үзэгүүд	1
11	Йотированна аялган үзэгүүд: Е,е, Еэ,еэ	1
12	Илгаһан ь ба ъ (зөөлэн тэмдэг ба хатуу тэмдэг)	1
13	[п], [п '] хашалган абянууд ба П, п үзэгүүд	1
14	[ц] хашалган абян ба Ц, ц үзэгүүд	1
15	Дабталга	1
16	Уншажа һурааб! Үзэглэлдөө баяртайб! Шалгалта	1
	Тематическа түсэб «Мүшэхэн»	28
17	Д. Жалсараев «Та ба ши»	1
18	Д. Могоева Сэсэгмаа. Онһон үгэнүүд.	1
19	Д. Мижидон. Үбэл.	1
20	«Баабгай» очерк	1
21	Б. Банзаров «Сагаан һара». Үрээл. «Сагаалган»	1
22	Э. Дугаров «Манай Арми»	1
23	Б. Мунгонов «Хабар»	1
24	Г. Дашабылов «Мартын найман»	1
25	Б. Санжин «Аягүй ушар»	1
26	Д. Ошоров «Зураг»	1

27	Элүүр энхын зам. Ш. Нимбуев «хайнаар мүнөө нуража»	1
28	«Түрүүшын космонавт»	1
29	«Мэргэжэл. Мэргэжэлтэд»	1
30	Д. Ошоров «Нургаалтай хүбүүн»	1
31	А. Тороев «Табан хурган»	1
32	Арадай аман зохёол. Онъһон үгэ. Таабари. Жороо үгэ. ойлгосо	1
33	«Баабгай жэрхи хоёр» (арадай онтохон)	1